

Het verzinnen van waarheid

Herman Pleij

Wat is eigenlijk jouw oudste herinnering, vroeg ik aan Christien. Ze gaf een voor haar doen nogal academisch antwoord, zo van dat je dat nooit kon weten, en dat je zoiets zelf in elkaar knutselde, onbewust, met opzet of van allebei een beetje. Mooi niet bij mij, riep ik uit, al gaf ik toe dat ze verder vast gelijk had. Net twee jaar oud en gezeten op de arm van mijn vader zag ik in april 1945 geallieerde vliegtuigen voedsel droppen in kisten met parachutes. Die schommelden naar beneden en vielen op de hei tussen Hilversum en Bussum. Mijn vader zette me op de grond tussen de aardbeienplantjes achterin de tuin, ik bleef omhoog kijken maar door de kastanjeboom kon ik niets meer zien. Even later holde hij in een overall met armband de hei op, samen met nog wat andere mannen. Pas toen haalde mijn moeder me binnen en zei dat hij zo weer terug zou komen, met allerlei lekkers. Einde herinnering, op verzoek maar ook ongevraagd eindeloos opnieuw af te draaien, 2 minuten 45 seconden. De speelduur was in de loop der jaren wel toegenomen, want ik werd voortdurend bezocht door nieuwe details: een zwak zonnetje, een licht briesje, de stem van mijn moeder die ons riep. Je kon je oudste herinnering dus activeren, verder inrichten en meubileren, alles lag immers opgeslagen in je harde schijf, het was slechts zaak om dat er in de juiste volgorde en samenhang weer uit te krijgen. Nou, die kunst verstond ik dus, je reinste autopsychiatrie, gratis en voor niks. Ik merkte dat dit opwindende proces nog het best verliep als ik mijn oerherinnering vertelde en opschreef. Verbazingwekkend wat zo'n klein kereltje - ik dus - zo jong nog wist te filteren uit wat er voor zijn oogjes gebeurde. En enthousiast greep ik alle mogelijkheden aan om mijn oorlogservaringen uittentreuren te verhalen, de media daarbij niet schuwend. Tot mijn moeder mij rond haar tachtigste jaar uit de droom hielp. Dat deed ze heel behoedzaam en ook pas zo laat, omdat ze zag dat ik een vroege herinnering aan intiem contact met mijn vader nodig had. Voor dat inzicht had ze niet gestudeerd. Maar door haar ervaringen als diamantslijpster in Antwerpen vanaf haar veertiende en kapster te Hilversum vanaf haar achttiende kende ze de betekenis van verhalen. Bij dat soort werk was het praten met collega's en klanten minstens zo belangrijk als de arbeid zelf. Je kon, zei ze, vanuit onze tuin de hei niet eens zien. En die vliegtuigen waren er zeker geweest, maar alleen als gebrom - ze vlogen te laag, achter de bomen langs de weg. Er bestonden wel foto's van mij op vaders arm tussen de rijpe aardbeien op de grond, maar dat was een zomer eerder, met mij dus als baby. Fotomateriaal kwam illegaal uit de drukkerij waarvoor hij werkte. Daar

zou hij later onderduiken voor de 'Arbeitseinsatz', om tegen de Bevrijding weer tevoorschijn te komen, ja inderdaad met zo'n overall aan, want onder de grond hadden ze gerommeld met persoonsbewijzen en krantjes. Deconstructie van mijn hele verhaal, we konden weer opnieuw beginnen. Maar dat was niet nodig. Mijn moeder wist heel goed waarom ik die familiefoto's en filmfragmenten over de Bevrijding door elkaar gemonteerd had en nog eens opgesierd met talrijke details uit een geheugen van later. Maar steeds met mijn vader en dat aanhankelijke zoontje in de hoofdrol. Als volwassene wilde ik alsnog een innig contact met hem vastleggen, of beter gezegd: bewijzen. We leken niet veel op elkaar, noch in uiterlijk noch in aanleg. Gelukkig hoefde ik aan zijn vaderschap niet te twijfelen: hij had net zo'n scheel oog als ik. Als kind heb ik hem nauwelijks gezien, maar dat geldt voor veel kinderen van mijn generatie. De vaders van de wederbouw na de Tweede Wereldoorlog werkten oeverloze dagen, ook nog een heel eind de zaterdag in, om hun kinderen een toekomst te bieden die zij zelf nooit gekend hadden. Aan het eind van de week waren die vaders moe, gingen toch 's middags met hun vrouw naar de markt en sliepen zondags een beetje uit, om daarna naar het voetballen te gaan met hun zoon. Dat deed de mijne ook, al had die het extra druk als handelsreiziger in drukkerswaren. Heel vroeg weg met de trein door heel Nederland, 's avonds na het eten thuis, opgewarmde prak, daarna nog ordners op grote enveloppen uitschrijvend, in een prachtig schoolmeestershandschrift. Ik zag hem gewoon veel te weinig, en dat is later gaan opspelen. Daarom verzekerde ik mij van een intiem verleden van ons tweetjes, nog wel als ouverture van mijn eigen bestaan. Vroegste herinneringen bestaan. En al kloppen ze niet, ze zijn toch waar.

Herman Pleij is emeritus hoogleraar Historische Nederlandse Letterkunde

Uit een huldebundel voor emeritus hoogleraar sociologie Christien Brinkgreve, getiteld *Luister*. Over de kracht van verhalen (Universiteit Utrecht, 2014, p. 131-132).